

Kunskapsunderlag särskola

Att öka grundsärskolans inkluderingskapacitet

2022-01-21

Förord

Grundsärskolan kan ses som en termometer på svensk skolas kapacitet att inkludera och denna skolforms förutsättningar och arbete är av intresse för hela utbildningsområdet.

I samtliga skolformers uppdrag ligger utifrån skollagen att alla elever ska utvecklas så långt som möjligt. Här finns det mycket att lära av vilka förutsättningar som är gynnsamma för grundsärskolan och hur denna skolform undervisar elever med intellektuell funktionsnedsättning.

I denna rapport ges en bakgrund om vad grundsärskolan är. Sedan följer en översikt om vad forskningsartiklar och avhandlingar lyfter fram som viktiga frågor inom skolformen. Slutligen diskuteras skolutvecklande implikationer.

Rapporten är skriven av Mats Widigson, lektor på Center för skolutveckling.

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Syfte, frågeställning och metod	4
1.2	Särskola som skolform	4
1.2.1	Vad är grundsärskola?	4
1.2.2	Vilka går i grundsärskola?	5
1.2.3	Varför se bakåt?	5
1.2.4	Anpassad grundskola?	7
1.3	Forskning	7
1.3.1	Forskningsartiklar om grundsärskola	7
1.3.2	Avhandlingar om särskola	12
1.4	Kunskapsbaserad utveckling	13
1.4.1	Värden som grund för utveckling	13
1.4.2	Systematiskt kvalitetsarbete	14
1.4.3	Beprövad erfarenhet	14
1.4.4	Samverkan	15
1.5	Slutsatser	16
1.5.1	Eftertankar	18
1.6	Källor	19

Kunskapsunderlag särskola

1 Inledning

1.1 Syfte, frågeställning och metod

Denna rapport är framtaget i syfte att utgöra ett kunskapsunderlag i samtal om grundsärskolans kvalitet och organisation. Den övergripande och vida frågeställningen är vad det finns för forskningsunderlag om grundsärskolan.

Den metod som används är sökning efter vetenskapliga artiklar i forskningsdatabaser samt sökning efter avhandlingar om särskolan. Underlaget utgörs av 40 artiklar och nio avhandlingar. Hur dessa tagits fram framgår under rubriken forskning.

Kapitel 1.2 lägger en grund för att förstå skolformen grundsärskola. Kapitel 1.3 ger en översiktlig bild av vilken forskning som finns i vetenskapligt granskade artiklar och i avhandlingar. I kapitel 1.4 diskuteras sedan skolutvecklande implikationer. Denna sista del plockar upp tankespår från de två föregående kapitlen, men lyfter även in mer allmän kunskap om vad som ger framgångsrika skolor.

1.2 Särskola som skolform

1.2.1 Vad är grundsärskola?

De allra flesta grundsärskolor är fysiskt integrerade i ordinarie grundskolor. En mindre del av särskoleeleverna är individuellt integrerade i grundskolans verksamhet. I utredningen (Göteborg stad, 2020, s 47) framgår att grundsärskoleenheterna, med stor variation, i snitt har knappt 20 elever:

I Göteborgs Stad finns i november 2019 totalt 32 grundsärskoleenheter som i november 2019 enligt stadens elevregistreringssystem hade 632 placerade elever. Utöver dessa fanns vid samma tidpunkt 49 individintegrerade elever placerade i 30 olika grundskolenheter. I grundsärskolenheterna innebär detta i snitt knappt 20 elever per grundsärskoleenhet, men variationen mellan antalet elever per enhet varierar stort från 3 till 52.

Den obligatoriska grundsärskolan är en egen skolform som i samband med skollagen (2010) bytte namn från särskola till *grundsärskola*. Skolformen erbjudas elever som har en *intellektuell funktionsnedsättning*. För elever som har svårt att nå grundsärskolans kunskapskrav finns grundsärskolan med inriktning *träningsskola* där eleven läser mot ämnesråden istället för ämnen och eleverna får omdöme som ersätter betyg.

Grundsärskolan har från och med 2011 en egen läroplan som liknar den ordinarie grundskolans läroplan, men i reducerad och mer anpassad form. Dess läroplan gäller även för elever som inte når grundskolans kunskapskrav för att de har en betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning på grund av hjärnskada. Fram till 2004 kunde även elever med autism få plats i särskolan, men dessa elever ska få sitt behov av särskilt stöd tillgodosett i den vanliga skolan.

1.2.2 Vilka går i grundsärskola?

Skolenhetsutredningen (Göteborg stad, 2020, s19) visar att av elever i grundskoleålder tillhör ungefär 1,5 % grundsärskolan. Läsåret 2019/20 var antalet elever i grundsärskolan knappt 12 300 (Skolverket, 2020). I Sverige kan särskoleelever gå i en kommunal skola eller i en fristående. De kan gå i en klass med bara elever i särskolan eller de kan vara integrerade i grundskolan och få sin undervisning där efter särskolans kursplaner (6 kap. 1 § SärF).

Placering i särskola föregås av en utredning där bedömning sker om eleven hör till grundsärskolans målgrupp. För att mottas i särskolan görs först en utredning som består av fyra bedömningar; pedagogisk, social, medicinsk och psykologisk. I grundsärskolan går elever som har en *utvecklingsstörning* eller *en bestående hjärnskada* och som bedöms inte kunna nå grundskolans kunskapskrav (Skolverket, 2019). I takt med att synen på personer med intellektuell funktionsnedsättning ändrats har nya mindre stämplande begrepp tagits i bruk. På flera håll används inte begreppet *utvecklingsstörning* då det gett vika för det begrepp som finns i den svenska översättningen av diagnosmanualen DSM-5; *intellektuell funktionsnedsättning*.

Innan hemkommunen kan fatta beslutet att en elev ska börja i grundsärskolan måste båda vårdnadshavarna tacka ja till det. Det är också möjligt för vårdnadshavarna att tacka nej till en plats i grundsärskolan, och det kan de göra även om utredningen visar att eleven har rätt att gå i grundsärskolan. I sådana fall ska eleven gå i grundskolan och skolan ska se till att eleven får det stöd som han eller hon behöver.

Nationellt får drygt 20 procent av eleverna inom grundsärskolan, sedan möjlighet infördes på försök 1996, sin undervisning som integrerade elever i en grundskola. Inte minst utifrån detta faktum följer att frågor om särskola och intellektuell funktionsnedsättning är viktiga för alla inom utbildningsområdet. Detta formuleras även i en utredning från 1998 (SOU 1998:66, sid 15): "*Varje lärare, oberoende av skolform, bör ha en god generell kunskap om funktionshinder och de konsekvenser de kan få i skolsituationen.*" Sedan detta formulerades talas numera om att eleven kan ha funktionsnedsättning, men att undervisning och lärmiljö avgör om det blir funktionshinder.

1.2.3 Varför se bakåt?

Att blicka framåt utan kunskap om det förflutna riskerar att innebära att misstag upprepas och att normer och värden omedvetet reproduceras. Att se bakåt vad

gäller funktionsskillnader synliggör en positiv förändring över tid, som förhoppningsvis kommer att fortsätta.

Frågor om intellektuell funktionsnedsättning är grundade i medicinsk forskning, testning och diagnoser som har utvecklats till det bättre. Men det är frågor vars svar också är impregnerade av människosyn, normer och värden. Detta blir särskilt tydligt när vi gör en historisk tillbakablick där begrepp och människosyn utifrån en nutida läsning i flera fall väcker anstöt när barn med utvecklingsstörning till och med ansågs vara obildbara, vilket gör skola och lärande irrelevant.

I kontrast mot tidsandans snäva normer startade Emanuella Carlbeck 1866 en av de första utbildningsanstalterna för utvecklingsstörda, den av omsorg präglade ”idiotskolan” i Göteborg. Under första hälften av 1900-talet började intelligenstest användas för att skilja ut svagbegåvade elever från undervisningen. Den skolplikt som infördes 1944 innebar att utbildning av ”sinnesslöa” barn fortsatte att ske i anstaltsform.

I samband med 1954 års reform överges begreppen sinnesslöskola, skolhem och anstaltskola, och istället lanseras begreppet *särskola*. En förändring i synsätt tar nu sin början som innebär att alla barn är möjliga att undervisa och ska ges förutsättningar för utveckling, även de elever som tidigare setts som obildbara och vistats på vårdhem. Även dessa barn får 1968 rätt till utbildning och därmed har alla barn i Sverige rätt till skolgång och undervisning. (Ineland, Molin & Sauer, 2013)

Under 1980-talet fram till 2000-talet förs särskolan närmare grundskolan. 1985 gick särskolan från att lyda under omsorgslagen till att omfattas av skollagen. För särskolan innebär kommunaliseringsreformen på 90-talet att skolledningen blev densamma som för grundskolan och särskolans personal fick samma arbetsgivare och anställningsvillkor som grundskolans personal. Denna reform förväntades leda till att övergång mellan skolformerna särskola och grundskola skulle underlättas och att integrering av särskolan i grundskolan skulle möjliggöras (SOU 2003:35). Carlbeck-kommittén (SOU 2004:98) förordade ett större fokus även på kunskapsmål, vilket sedan stärktes 2011, och föreslog att i så stor utsträckning som möjligt i en sammanhållen skola undervisa elever med och utan utvecklingsstörning tillsammans.

Utifrån ett rättighetsperspektiv och i linje med en utveckling mot ett sammanhållet utbildningssystem fick särskola och grundskola gemensam läroplan år 1994. Detta kan ses som att samma värdegrund gällde alla elever, med eller utan intellektuellt funktionshinder (Frithiof, 2012). Men, år 2011 fick alltså varje skolform åter sin egen läroplan. Det något paradoxala förhållandet råder att särskolan ska vara särskilt utformad och anpassad efter en viss elevgrupp, samtidigt som det finns en strävan att den ska vara lik grundskolans utbildning.

1.2.3.1 Segregering

Sett utifrån den historiska tillbakablickens är det i nutid inte en självklarhet att det alls finns en särskola som gör åtskillnad mellan personer med eller utan

funktionshinder. Faktum är att Sverige är ett av få länder i världen som har en egen skolform för elever med intellektuell funktionsnedsättning. I alla länder finns förstås en mångfald av olikheter och diagnoser bland eleverna, men det finns inga särskoleelever. Att ha ett system med 'vanliga' skolor och 'sär' skolor innebär en organisatorisk och rumslig segregering, vilket medför sociala och didaktiska för- och nackdelar.

Om vi exempelvis ser till Norge, som inte har en särskola, pekar forskaren Anne-Stine Dolva (2009) på att segregering ändå sker genom så kallade "förstärkta" klasser och grupper, och genom att elever tas ut ur sin klass i varierande omfattning till ett annat upplägg. Hennes forskningsintresse riktas däremot främst mot de skolor där de lyckas inkludera en mångfald av elever i vanliga klasser. I det senare blir det en viktig aspekt att grundskolan har lärdomar att hämta från särskolans pedagogik.

1.2.4 Anpassad grundskola?

Namnet särskola är på flera sätt olyckligt. Synonymer till 'sär' är exempelvis egendomlig och underlig, vilket riskerar att fungera negativt utpekande och socialt formande. Regeringen menar nu att benämningen särskola är otidsenlig och att användningen av ordet kan förstärka en känsla av utanförskap och medföra ett "vi-och dem-tänkande". Efter den 1 juli 2022 kommer särskolan därför enligt ett utredningsförslag att byta namn till anpassad grundskola och anpassad gymnasieskola.

Språkliga förändringar är ur ett konstruktivistiskt perspektiv viktiga då vi så att säga riskerar att bli de berättelser som berättas om oss. Semantiska tillskrivningar riskerar att få verkliga konsekvenser då exempelvis attityder och förväntningar har didaktisk och social betydelse i undervisning, och då det påverkar elevernas syn på framtid och plats i samhället. Samtidigt kommer enbart ett namnbyte knappast att adressera de problem som särskolan brottas med.

1.3 Forskning

1.3.1 Forskningsartiklar om grundsärskola

Underlag till denna rapport utgörs av 40 forskningsartiklar. Detta är i forskningssammanhang litet, då det rör sig om vida sökord och artiklar även lång tid tillbaka.

En första sökstrategi var att söka på begreppet 'grundsärskola' i Göteborgs universitets oprecisa söktjänst Supersök. Detta gav endast två träffar som är publicerade i vetenskapliga tidskrifter. I övrigt finns där böcker och intressanta artiklar som inte är vetenskapligt granskade. Dessa artiklar har stor bredd och är företrädesvis studentuppsatser på magisternivå. De kan utgöra inspiration snarare än att de är användbara som vetenskapligt underlag för beslut om utvecklingsstrategier för grundsärskolan. En sökning på det vidare begreppet 'särskola' gav istället 21 träffar i form av vetenskapligt granskade artiklar.

Egentligen var det dock enbart fem av dessa artiklar som mer direkt handlade om särskola.

En andra sökstrategi var att gå till den engelskspråkiga utbildningsvetenskapliga databasen ERIC (Educational Resources Information Center), och där använda mer avgränsade ämnesord. Att hitta rätt ämnesord är ett sökande i sig där söktjänsten Thesaurus är till hjälp, men där den mest framkomliga vägen helt enkelt är att se vilka ämnesord författare till relevanta artiklar inom fältet själva använt. Sökstrategier och ämnesord innebär att avgränsningar görs. Att söka på exempelvis 'Intellectual disability' ger över 14,000 träffar, vilket visar på den stora mängd artiklar som mer eller mindre har med svensk särskola att göra.

De ämnesord som användes för föreliggande rapport är en kombination av de tämligen breda sökorden 'special education' / 'Sweden or Swedish' / 'intellectual disability', vilka tillsammans bedömdes kunna fånga grundsärskolans verksamhet och elevunderlag. Denna strategi gav 33 artiklar. Några av dessa artiklar kommenteras dock inte nedan då de exempelvis handlar om lärarutbildning, vuxnas arbetstillfredsställelse, syskons upplevelser eller medicinska jämförelser mellan länder.

Sammantaget är resultatet av sökningen sett till antal artiklar med direkt inriktning mot den svenska särskolan och grundsärskolan alltså mycket litet. Det som finns väcker emellertid intressanta frågor om aspekter som är viktiga att beakta för att höja särskolans inkluderingskapacitet. I en ansats att gå från forskningsartiklar till utvecklingsarbete tematiseras innehållet i dessa artiklar, och varje stycke nedan inleds med frågor till verksamheten som forskningsartiklarna ger upphov till.

1.3.1.1 Inskrivning

- *Hur skapar vi hög kvalitet på inskrivning i grundsärskola?*

Nils Lundin (Läkartidningen 42/2020) skriver att *tydliga rutiner* krävs inför mottagandet i särskolan. Han hänvisar till Skolinspektionens tillsyn som visar att varken handläggningen eller de olika utredningarna som krävs höll tillräcklig kvalitet. Att ta med sig här är att mottagande i särskola är en myndighetsutövning som måste fungera. Han skriver att det finns ett tydligt behov av rutiner kring vem som gör vad, när och hur hos de olika professionerna för att tillförsäkra att underlag inför mottagande i särskolan vilar på säker grund.

Fernell (2019) menar att *teamsamverkan* är helt avgörande för rätt diagnos. I artikeln framgår att det förekommit att elever fått skadestånd då de placerats i grundsärskola trots att de inte hade en utvecklingsstörning utan i stället dyslexi. Här påpekas att när inlärningssvårigheter uppmärksammas bör en första "spårande" utredning göras inom elevhälsan av skolpsykolog, skolläkare och pedagog i samverkan. Vid misstanke om lindrig intellektuell funktionsnedsättning behöver utredningen kompletteras på specialistnivå inom antingen barnmedicin/-neurologi/-neuropsykiatri eller barnhabilitering. Författarna förordar att enbart läkarlegitimation inte är tillräckligt, utan att

diagnosen kan behöva bekräftas av psykolog och läkare med särskild erfarenhet av just denna funktionsnedsättning.

Sonnander (2000) ställer i sin forskning frågan om hur vi kan upptäcka barn med utvecklingsstörning *så tidigt som möjligt*, vilket leder tankarna till förskoleklass och den samverkan med förskola som föregår grundskolan. Här är barns erfarenheter viktiga (Lundqvist et al, 2019), liksom föräldrars uppfattningar om och erfarenheter av funktionsnedsättningar (Olson & Roll-Pettersson, 2012)

Bunar & Juvonen (2021) fokuserar *nyanlända elever*. Huvudspåret i artikeln är att forskarna ogillar segregerade lösningar för nyanlända elever. Att denna artikel dyker upp som en träff vid sökning på 'särskola' beror på att bedömning av nyanländas verkliga eller uppfattade utmaningar riskerar att bli bristfälliga. Det är svårt att skilja på bristande tillgång till språk eller inlärningsvårigheter där det kan bli aktuellt med särskola. Att beakta just nyanländas eventuella inskrivning i särskola är en viktig aspekt där professor Girma Berhanu (2008) pekar på att etniska minoriteter förefaller att vara överrepresenterade i särskolan. Han pekar här på att bedömningsprocedurerna inte är pålitliga då de inte är kulturkänsliga, vilket kan göra att sociokulturella fenomen och språksvårigheter påverka bedömningen.

1.3.1.2 Att undervisa elever med intellektuell funktionsnedsättning

- *Hur kan vi anpassa undervisning?*

Vad gäller att undervisa elever med intellektuell funktionsnedsättning finns mycket generell kunskap att hämta inom den forskning som intresserar sig för inkludering. Konkreta exempel på vad som utgör god undervisning finns att läsa i ett kapitel om skickliga lärares didaktiska verktygslåda (Widigson, 2018, s 19-38) och i skickliga lärares sociala verktygslåda (Widigson, 2018, s 39-58) Generellt gäller att högkvalitativ undervisning med god stöttning och anpassning stärker förmågor, ger självständighet och leder till skolframgång.

Frågor om inkludering dyker upp även med den sökstrategi som används i denna rapport. Men, dessa träffar kommer inte nära själva undervisningen. Det finns med den sökstrategi som denna rapport bygger på endast en artikel med ämnesdidaktisk inriktning. Artikeln har inriktning mot särskolan och aritmetisk tänkande i matematikundervisningen (Eriksson, 2008).

Reichenberg (2015) pekar på risken att sociala, emotionella och etiska aspekter av läroplanen då det implicerar lägre intellektuella aspirationer och underbetonar traditionella baskunskaper i läsning och matematik. Forskaren betonar vikten av *stöttning*.

I en studie (Alexandersson, 2011), där underlaget utgörs av endast en elev, görs iakttagelsen att eleven föredrar den *lärmiljö* där den upplever att den kan få stöttning. Lärare och klasskamrater är viktiga i det avseende att de medierar möjligheterna till interaktion.

Lärare i särskolan förefaller i flera avseenden uppleva *ambivalens* i sitt arbete. Ineland (2015) pekar på att två olika logiker är i spel och att lärarna befinner sig

mellan inkludering och differentiering. Artikeln lyfter även fram att normer, värden och rutiner förändras långsamt.

En vad gäller särskoleintegrerade elever tankeväckande studie om undervisning av elever med intellektuell funktionsnedsättning i ordinarie undervisning och i specialundervisning (Klang et al, 2020), pekar på att lärare i den ordinarie undervisningen hade högre *förväntningar* på elevens prestationer men mindre fokus på att stödja elevens sociala deltagande. Forskarna pekar på att den ordinarie undervisningen socialt deltagande kan utvecklas genom att lära av hur undervisning sker i särlosningen.

1.3.1.3 Att lyssna på elever och föräldrar

- *Hur vet vi hur elever och vårdnadshavare upplever kvalitén?*

En viktig aspekt i kontakt mellan elev, lärare och vårdnadshavare är att konferenser dem emellan fungerar väl (Adelsward & Nilholm, 1998).

En forskningsstudie (Boström & Broberg, 2018a) är inriktad på självrapporterat välbefinnande hos unga med intellektuell funktionsnedsättning. Den bygger på ett underlag av endast 10 elever. Det är viktigt att dessa elevers egna erfarenheter tas tillvara i ett forskningssammanhang, samtidigt som det utgör ett litet underlag att basera strategiskt utvecklingsarbete och organisationsförändringar på, särskilt då forskningsfrågorna enbart till dels handlar om situationen i skolan och slutsatserna är vaga. Den andra artikeln (Boström & Broberg (2018b) har liknande inriktning med orientering mot betydelsen av kön.

1.3.1.4 Ett utbildningssystem där skillnader ökar

- *Hur bidrar vi till att inte skillnader med negativa konsekvenser uppstår?*

Utanförskap och exkludering kan ses som skapade av yttre strukturer och villkor, men i ett utvecklingsarbete är det angeläget att även se att vi som är inne i utbildningssystemet är med och bygger barriärer inifrån. Sammantaget blir resultatet på systemnivå i det utbildningslandskap vi har idag att elever alltmer går i skolor med elever som i flera avseenden liknar dem själva (SOU 2020:28).

En artikel (Göransson, Nilholm & Karlsson, 2011) handlar mer allmänt om inkludering men gör den viktiga poängen svenska klassrum förvisso framstår som till hög grad demokratiska och att elever trivs, men att det är svårt att nå till att vi *uppskattar skillnader*.

Hanreddy & Östlund (2020) ser att egen läroplan för särskolan utgör ett *strukturellt hinder* som ökar risken för isolering och låga förväntningar.

Två artiklar (Jude K, 2019, 2020) intresserar sig för betydelsen av den skolmarknad som vuxit fram och forskaren pekar på en ökad *segregation* i utbildningssystemet.

I en artikel (Barow & Östlund, 2019) konstateras att organisation av specialundervisning varierar stort mellan olika länder. De jämför Sverige

Tyskland och ser att i båda fall är relationen mellan elev och lärmiljö viktig och att det är angeläget att *inte fastna i ett kategoriskt perspektiv*.

I en studie görs internationell jämförelse om sällsynta sjukdomar och handikapp med utgångspunkt att övergång från ett *segregerat system* går långsamt, trots europeiska policys om inkludering (Linertová et al, 2019).

I en ny artikel (Göransson & Bengtsson, 2021) undersöks hur underliggande inkluderingsdiskurser kommer till uttryck i media. Underlaget utgörs av 79 tidningsartiklar som berör inkludering och barn med intellektuell funktionsnedsättning. Merparten av tidningsartiklarna resonerar i termer av segregerade lösningar för att infria vad barnet har rätt till. Intressant i denna studie är också att dessa artiklar hamnar i ett *bristtänkande* där elever inte tillskrivs egen vilja, röst och agentskap.

1.3.1.5 Att rusta elever för framtiden

- *Hur förbereder vi för vidare utbildning, arbetsmarknad och livet?*

Elever behöver klara av sin utbildning, men de behöver också rustas för att klara hinder och ta tillvara möjligheter i framtiden. I artiklar om vuxna med intellektuell funktionsnedsättning framgår att det finns risk för *social marginalisering och isolering*. Rosenqvist (1990) pekar på att endast en liten andel av de som gått i särskola deltar i arbetsmarknaden utan statliga bidrag till arbetsgivaren. En viktig uppgift för skolan är att stärka självkänsla och elevens starka sidor med deltagande i samhället för ögonen.

I en marginellt färskare artikel från (Vidmark, 1995) undersöks hur särskoleelever förbereds för arbete i vuxen ålder. Problembeskrivningen är liknande; att få av eleverna senare i livet är anställda på den öppna *arbetsmarknaden*.

Viktigt för studier och framtida arbetsliv är förstås också att vara bekväm med att använda *Internet*. Här finns exempelvis en studie av Molin, Sorbring & Löfgren-Mårtenson (2015) som intresserar sig för lärare och föräldrar ser på användning av Internet och sociala medier i relation till intellektuell funktionsnedsättning.

Att koordinera utbildning och arbetsmarknad för denna kategori av elever kan ses som en långsiktig social investering som ur ett samhällsperspektiv betalar sig (Tholén et al. 2017).

Särskoleelever kan uppleva funktionshinder när de sakta del av *samhällsservice* (Olsson, et al, 2015, 2020). Att träna elever i aktivt deltagande i samhället är därför angeläget.

De fåtal elever med intellektuell funktionsnedsättning som går till *högskolan* riskerar att bli andrafierade, dvs att definieras som avvikande (Åkerblom, 2020).

Skolan har för personer med intellektuell funktionsnedsättning också i ett längre perspektiv betydelse för den *sexuella hälsan* där eleven kan behöva coaching mot ökad hälsa. (Nelson, Odberg Pettersson & Emmelin, 2020). Här kan även ett mångkulturellt perspektiv behövas (Löfgren-Mårtenson & Ouis, 2019).

1.3.2 Avhandlingar om särskola

Skolporten tillhandahåller en sökfunktion där det finns 206 möjliga färdiga kategorier att söka bland avhandlingar. Talande nog för forskningsläget är att ingen av dessa kategorier är grundsärskola. En av de färdiga kategorierna i Skolporten är dock särskola och det går att skriva in 'grundsärskola' i ett öppet sökfält. Sökningen ger emellertid även träffar på avhandlingar som faller lite utanför denna rapports fokus, då de handlar om exempelvis diagnoser inom autism, eller om gymnasienivå. Nedan redovisas de nio avhandlingar som sökningen gav:

Andersson (2020) pekar på risken att grundsärskola och särskola utgör *parallella skolsystem*. Syftet med avhandlingen är att genom lärares och föräldrars perspektiv belysa och få kunskap om utbildningssituationen för elever med lindrig intellektuell funktionsnedsättning. Föräldrar uttrycker brist på *stöd i samband med elevens övergång* från grundskola till grundsärskola. Andersson menar att undervisningssituationen i både grundsärskolan och grundskolan behöver ses över när det gäller skolans organisatoriska förutsättningar att erbjuda en integrerad undervisning.

Berthén (2007) intresserar sig för särskolans pedagogik. Studien genomfördes i såväl träningskola som särskola, där träningskolan i högre grad förberedde för det dagliga livet. Det hon ser som speciellt med särskolepedagogiken är *betoningen på fostran och förberedelser*. Fokus riskerar att hamna på vad som behöver ske innan eleverna kan lära sig vad som finns i styrdokumentet.

Blomqvist (2012) tar upp *samarbetet mellan barn- och ungdomspsykiatri, individ- och familjeomsorgens socialtjänst, skola och familjer*. Aktuellt även för särskolan är att detta samarbete är komplext och inte alltid gagnar barnen. De barn och familjer som samhället ska hjälpa lämnas ofta utanför samarbetet.

Avhandlingen skriven av Blomqvist (2013) har som huvudresultat att mer *fysisk aktivitet* på schemat och fokus på balansövningar skulle förbättra deras livsvillkor, då ungdomar med utvecklingsstörning har sämre kondition, muskelstyrka och balans jämfört med andra ungdomar.

Gerrbos avhandlingen intresserar sig främst för särskoleinskrivna elever inkluderade i det ordinarie klassrummet. Här betonas *det sociala samspelet* mellan lärare och elev respektive elever sinsemellan fungerar då det är en nyckel i det vidare skolarbetet. Lärare till särskoleintegrerade elever kan inte utan vidare ta för givet, att alla greppar, förstår eller behärskar det inte sällan rätt så avancerade sociala samspelet av regeltolkning, turtagning, bildligt tal, ironi mm.

Granberg (2018) har skrivit en avhandling som bygger på en intervjustudie inom hem- och konsumentkunskap där elevers svårigheter att förstå recept hamnar i fokus, vilket leder till begränsningar i möjligheter att senare laga mat i *det dagliga livet*.

Lygnegårds avhandling (2018) visar att vardagsfungerande för unga med utvecklingsrelaterade funktionsnedsättningar påverkas av samma faktorer som andra ungdomar, men att *effekten av funktionsnedsättningen blir mer framträdande i skolan*, men minskar med ökande ålder.

I sin avhandling undersöker Nordberg (2015) tal, språk och kommunikativ förmåga hos elever med cerebral pares och *talsvårigheter*. Barn med CP och talstörning behöver uppmärksammas mer. De har kommunikativa svårigheter där även omgivningens åsikter angående deras *kommunikation* är av betydelse.

I Östlunds avhandling (2012) studeras interaktionen och hur den pedagogiska praktikens rutiner och ramar påverkar. I träningskolan är beroendet av vuxna stort och risken är stor att det blir en segregerad verksamhet där det finns *få interaktionsmöjligheter med barn utan funktionsnedsättningar*. Erfarenhetsvärlden begränsas till klassrummet.

1.4 Kunskapsbaserad utveckling

Tanken med att ta fram detta kunskapsunderlag var att inventera *vetenskaplig kunskap* av särskild vikt för hur grundsärskolan kan utvecklas. Sverige är som framgått en av få länder i världen som har en egen skolform för elever med intellektuell funktionsnedsättning. Detta i sig gör att forskning om skolformen grundsärskola sparsam. Sett till forskningsartiklar och avhandlingar genomförda i en särskolekontext blev underlaget ganska tunt, vilket också indikerar att det finns för lite forskning med inriktning särskola. Sammantaget synliggör detta kunskapsunderlag att det behövs även andra typer av kunskap än vetenskaplig evidens för utveckling av grundsärskolans kvalitet.

En annan sida av skolutveckling på vetenskaplig grund är att arbeta efter ett *vetenskapligt förhållningssätt* och utnyttja vår kapacitet att också själva producera systematisk och välgrundad kunskap utifrån för praktiken angelägna frågor och behov. Forskning och utveckling kan ibland förefalla vara samma sak, men det är äpplen och päron. Steget från forskningsresultat till *skolutveckling* är ett steg som kräver kunskap om verksamheten och dess villkor, och kompetens att handla och leda förändring av en organisation. Att arbeta på vetenskaplig grund kräver inte enbart det som kan kallas 'forskningslitteracitet', att förstå forskningen och dess akademiska sammanhang. Det kräver även 'praktiklitteracitet'.

1.4.1 Värden som grund för utveckling

- *Behövs värdegrundsarbete?*

Framgångsrika skolor samlas ofta kring en idé, anda eller vision som alla ställer upp på (Göteborgs stad, 2020; Rothstein, 2007). Som en återklang av skollagens skrivning i portalparagrafen att undervisning syftar till att utveckla kunskap och värden, behöver just värden betonas som en del av utvecklingsarbetet. Vilken skola vill vi skapa, vilka värden vill vi ska återspeglas i resultatet av våra handlingar? Vad vi vill och varför, är starka drivkrafter i utvecklingsarbetet och

skolor är i hög grad att betrakta som sociala system (Ljungberg & Larsson (2012). Samtidigt är värden utan förmåga att omsätta dem i handling och förändring av utbildning och undervisning inte i sig något som gynnar eleverna (Blossing & Widigson 2014).

Den historiska tillbakablicken visar att det av värden präglade synsättet på särskola och intellektuell funktionsnedsättning har förändrats till det bättre över tid. Värden är nu och framgent ändå en viktig fråga för skolledning att arbeta med. På gott och ont bygger särskolan som skolform på den segregering tanken att elever och läroplan differentieras och att elever skiktas efter intellektuell funktionsnivå.

För att motverka segregeringens negativa konsekvenser är det särskilt med rumsligt integrerad särskola och särskoleintegrerade elever en uppgift för både grundskola och grundsärskola att arbeta med värden. Det behövs ett aktivt arbete mot diskriminering och med det demokratiska uppdraget, så att elever med intellektuell funktionsnedsättning inte ska utsättas för, eller lära sig att acceptera diskriminering, marginalisering eller exkludering.

1.4.2 Systematiskt kvalitetsarbete

- *Ger det systematiska kvalitetsarbetet ett fullgott underlag för utveckling?*

En form av kunskap är den deskriptiva kunskap som finns som ett resultat av det systematiska kvalitetsarbetet. Den är viktig för att på goda grunder utveckla grundsärskolans utbildning och organisation. Att samla in data och att presentera den ger i sig inte skolutveckling, vilket inte forskning genomförd av universitetet heller gör. Avgörande förutsättningar för att kunna omsätta det systematiska kvalitetsarbetets data till skolutveckling är att rätt frågor ställs, lämplig metod används, att kvalitén på data är hög och att resultaten är lättillgängliga för utvecklingsarbete.

En särskild utmaning är att fånga de behov som finns i verksamheten som ligger nära undervisning. Funktionsnedsättningen får inte innebära att elevens röst inte hörs, och även vårdnadshavare har viktig information för att förstå den funktionsvariation som finns i elevgruppen.

1.4.3 Beprövad erfarenhet

I genomgången av forskning hade jag förväntat mig mer om särskoledidaktik och hur elever med intellektuell funktionsnedsättning, som sinsemellan kan vara väldigt olika, kan stöttas för att nå sin fulla potential. Här blir det därför särskilt angeläget att ta tillvara och sprida all den kunskap som finns bland undervisande lärare i grundsärskolan.

Individuell kunskap behöver bli kollegial kunskap. Att ställa frågor till undervisningen är inte individuella projekt, utan det handlar om att organisera för att systematiskt få tillgång till, ta till oss och producera relevant kunskap. Arbeta på vetenskaplig grund innebär både att det krävs förmåga att ta till sig forskning och att ha kapacitet att vara del i sin egen kunskapsproduktion. Vilken

utvecklingsorganisation har vi på plats för att få kunskap, hur skaffar vi kunskap om vilka behoven är och hur vet vi vad som fungerar?

Kunskaper om grundsärskolan finns i den egna organisationen. Särskolans viktiga verksamhet och kompetenta personal har genom åren haft stor positiv betydelse för de barn som gått där. Samtidigt riktas det återkommande kritik mot särskolans kvalitet och måluppfyllelse. Vid förändring av förutsättningar och organisation är det därför angeläget att utveckla och bygga på sådant som fungerat väl, samtidigt som brister behöver adresseras. Att arbeta aktivt med beprövad erfarenhet synliggör vad som fungerar och vad som behöver utvecklas.

I en väl fungerande skola pågår samtal om undervisning. När skolkulturen är god sker detta informellt, men den kollegial kunskapen kan stärkas genom formella möjligheter till erfarenhetsutbyte och av fortbildning. Att arbeta med beprövad erfarenhet är en kollegial aktivitet som innebär intern spridning av kompetens.

1.4.4 Samverkan

Under rubrikerna ovan har framgått att god intern samverkan ger viktig kunskap för utveckling. Men det finns annan samverkan som också behöver organiseras väl för. En väl fungerande styr- och stödkedja kräver god förmåga till samverkan.

Traditionellt har omsorg varit i centrum för särskolans verksamhet. Skolinspektionen (2019) menar att undervisningen i en del särskoleklasser inte är tillräckligt intellektuellt stimulerande. Skolinspektionen genomför fram till våren 2020 en granskning av kunskapsutmaningarna i grundsärskolan. När särskolans *kunskapsuppdrag* alltmer har betonats minskar skillnaderna mellan skolformerna och kontakt och samverkan mellan skolformerna kan vara till ömsesidig nytta. Detta kan vara särskilt viktigt för särskoleintegrerade elever och för alla de barn som finns i den intellektuella funktionsnedsättningens gränsland.

Särskolans och skolans demokratiska uppdrag underlättas av samverkan mellan skolformerna. Lärmiljön kan då i flera avseenden bli gemensam. Rätt hanterat blir det gynnsamt för den sociala hållbarheten att särskoleelever är vana vid skolelever, och vice versa. Det är avgörande för ickediskriminering och social inkludering att tillförsäkra människor med funktionshinder delaktighet och jämlikhet. Det sociala livet i skolan är viktigt för personlig utveckling och för demokratisk fostran till aktiva medborgare.

För elever med funktionsnedsättning är ordning, reda och förutsägbarhet viktigt, men också *flexibilitet* utifrån behov. När elevens behov inte är utgångspunkt för undervisning och lärmiljö innebär funktionsnedsättningen att eleven blir funktionshindrad. Här är eleven rättighetsbärare och organisationen den skyldighetsbärare som behöver söka anpassningar och förändringar i strukturer. Detta har implikationer för förhållandet mellan styr- och stödkedja. Något paradoxalt behöver erbjuden utbildning och undervisning vara välorganiserad

för att kunna vara flexibel (Widigson, 2017). God organisation möjliggörs av styrkedjan, men stödkedjan behöver byggas utifrån elevens behov. Av detta följer att organisationen behöver goda rutiner och former för att *ta till sig elevens kommunikation* av behov då stödkedjan behöver inverka på styrkedjan om inkluderingskapaciteten ska öka.

Vi vet att barn med intellektuell funktionsnedsättning ofta även har andra tillstånd som kräver vård och samverkan (Olsson et al. 2017). Att samverka med externa aktörer är viktigt för att tillföra ny kunskap till organisationen och för att stärka stödkedjan. I ett första led finns förstås vårdnadshavare som kan ha viktig information gällande elevens behov i skolan, men framförallt om vad som i elevens hela situation kan påverka skolarbetet. Goda rutiner för en förtroendefull relation till vårdnadshavare är viktigt.

Bland externa aktörer kan särskilt nämnas Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och handikapporganisationer. Samverkan har även betydelse för att ge eleverna god grund för att aktivt kunna delta i samhället och för att kunna fortsätta att utbilda sig.

1.5 Slutsatser

Många frågor baserade på forskningsartiklar, avhandlingar och faktorer med känd betydelse för skolutveckling har ställts i denna rapport. Dessa frågor till verksamheten kan med fördel även användas som tankehjälp i frågor om styrning, som behöver präglas av att alla nivåer strävar efter att skapa bästa möjliga förutsättningar för att stödja rektor och lärare i att utveckla undervisningen (Göteborgs stad, 2020). När frågor omsätts till utvecklingsarbete finns bland svaren på dessa frågor sannolikt mycket av vad som ökar grundsärskolans inkluderingskapacitet.

Överväg om *likvärdighet* påverkas negativt av att särskolenheterna i vissa fall är mycket små. Små enheter riskerar för lärare att innebära bristande möjligheter till gemensamt utvecklingsarbete, byggande av kollegial kunskap, samverkan för att stärka värdegrundsarbete, utvecklandet av vetenskapligt förhållningssätt och framtagande av beprövad erfarenhet. På enhetsnivå kan storleken ha betydelse i utvecklandet av externa samverkansstrukturer. Att enbart göra enheterna färre och större innebär emellertid inte per automatik att kvalitén på verksamheten höjs så att eleverna gynnas.

Enheters placering och dimensionering har betydelse för samverkan mellan skolformerna grundskola och grundsärskola. Samverkan mellan skolformerna grundskola och grundsärskola ger rektor större handlingsutrymme. Att skolformen särskola finns innebär en segregering. Detta kan ha fördelar för eleven i form av trygghet och anpassningar. Men här finns även möjliga nackdelar i form av exempelvis låga kunskapsförväntningar och ovana för eleven att vara i sammanhang där jämnåriga inte har funktionsnedsättning. Identifierade nackdelar går att kompensera för, och ett *närmande mellan skolformerna* grundskola och grundsärskola kan vara värdefullt för att inte på ett negativt sätt vara med och bygga barriärer och skapa skillnad.

Interaktionsmöjligheter mellan elever med och utan funktionsnedsättningar är viktig, liksom interaktion mellan lärare i de olika skolformerna.

Inkludering bygger på att bygga verksamheten utifrån behov. Att bygga verksamhet utifrån elevens behov ställer höga krav på *flexibilitet*. Vet den strategiska nivån genom det systematiska kvalitetsarbetet med säkerhet hur särskoleelever, vårdnadshavare och undervisande lärare upplever kvalitén på verksamheten så att adekvata anpassningar kan göras?

Att *anpassa undervisning* och att erbjuda lämplig stöttning är ett ständigt uppdrag och kanske den enskilt viktigaste faktorn för att höja måluppfyllelse och inkluderingskapacitet. Här krävs god organisation för kollegial samverkan och en aktiv strategi kring att arbeta utifrån beprövad erfarenhet. Vad som didaktiskt utmärker god särskolepedagogik behöver utvecklas. Det kan krävas hög grad av individanpassning vilket förutsätter kunskaper om elevernas nivå som behöver fastställas tillsammans med elev och elevhälsa. Särskolan behöver vara stark i sitt omsorgsperspektiv samtidigt som det finns ett aktivt arbete med kunskapsmålen som kan brytas ner till personliga kursplaner med konkreta och nåbara mål som stärker självförtroendet. Till anpassning av undervisning hör även att fysisk aktivitet och träning i socialt samspel och kommunikativ förmåga för elever med intellektuell funktionsnedsättning har särskilt stor betydelse för framtida livskvalitet, varför undervisning behöver riktas särskilt mot dessa förmågor.

Har alla lärare, i såväl grundskola som grundsärskola, tillräcklig *kunskap om funktionsnedsättningar* och om vad funktionsvariationer i intellektuell förmåga betyder i ett utbildningssammanhang där alla ska utvecklas så långt som möjligt. I sammanhanget är det av betydelse att särskoleelever kan vara mycket olika varandra och i många avseenden inte utgör en enhetlig kategori. Funktionsvariationerna kan på flera sätt vara stora mellan elever som kategoriserats under gränsen för intellektuell funktionsnedsättning. Är vi angelägna om att inte fastna i ett bristtänkande i synen på intellektuell funktionsnedsättning?

Vi ska arbeta aktivt med *antidiskriminering* i så väl grundskola som grundsärskola. Vet vi tillräckligt om hur särskoleelever upplever sin skoltid, och utnyttjar vi olikheterna i särskolans- och skolans värdegrundsarbete?

Är *inskrivningen* till grundsärskola i kraft av välfungerande teamsamverkan av hög kvalitet? Upptäcks funktionsnedsättningen så tidigt som möjligt och fungerar kommunikation om detta i hela utbildningskedjan? Är utredningarna genomförda av läkare med särskild erfarenhet av intellektuell funktionsnedsättning? Finns tillräcklig kompetens för att beaktas de särskilda svårigheter det kan innebära att utreda nyanlända elever?

Övergångar mellan verksamheter och skolformer är alltid kritiska punkter. Finns aktivt arbete med att underlätta dessa, och att även stödja föräldrar?

Samarbete och samverka behöver på flera sätt fungera extra väl vad gäller särskoleelever. Fungerar denna mer *holistiska samverkan* kring eleven, och kommer elevens egen röst fram?

Finns det mer att göra för att *förbereda* särskoleelever för vad som väntar efter grundsärskolan, så att social marginalisering och isolering förhindras? Vad som händer i nästa steg i arbetsmarknad och utbildningskedjan är ett viktigt perspektiv när vi bedömer kvalitén på grundskolans verksamhet då det synliggör framtida måluppfyllelse för de elever vi rustar för framtiden (Andersson Varga & Widigson 2011).

1.5.1 Eftertankar

En aspekt som inte har berörts i denna rapport är den för kvalitet och måluppfyllelse grundläggande förutsättningen att särskolans lärare är utbildade för sitt arbete och formellt behöriga. Utifrån generell forskning om vad som ger framgångsrika skolor är kompetenta lärare den enskilt viktigaste faktorn. Forskning om särskoledidaktik förfaller dock vara mycket sparsam och ett andraspråksperspektiv lyser med sin frånvaro. Långsiktigt behöver huvudmän göra vad de kan för att möjliggöra kompetensförsörjning och kompetensutveckling. I rådande lärarbristsituation blir det även av särskild vikt med kompetensutbyte inom organisationen genom att vara noggrann med organisering för kollegial samverkan och rikta den mot undervisningsutveckling och framtagande av beprövad erfarenhet.

Något som inte utifrån forskning har funnits underlag för att diskutera är fritidshemmens möjligheter till integration, då grundsärskolan härvidlag också följer den läroplan som gäller för grundskolan. Även träningskolan har i denna rapport blivit underbetonad på grund av bristande underlag.

Inte minst visar den historiska tillbakablicken att många frågor kring särskolan ytterst handlar om vilka värden som ska vägleda utformning av utbildning och undervisning, och vilket samhälle vi vill ha. Att grundsärskolan är en segregerad skolform har annars berörts i denna rapport. Detta förhållande har förmodligen både goda och sämre konsekvenser. Utifrån detta faktum blir det en fråga att ställa sig om de möjligheter som den fysiska närheten mellan skolformerna ger förutsättningar till utnyttjas? Undertiteln på denna rapport är att öka grundsärskolans inkluderingskapacitet. Ett närmande mellan skolformerna innebär möjligheter även till att grundskolans inkluderingskapacitet ökar: Vad ger denna närhet grundsärskolans arbete med kunskaper och värden, och leder de kunskaper, erfarenheter och värden som finns i grundsärskolan till kvalitetshöjning i grundskolans arbete med kunskaper, värden och inkludering?

Frågor om integration och inkludering är alltid värdeladdade. I det inledande kapitlet om särskolan som skolform skrevs att grundsärskolor är fysiskt integrerade i ordinarie grundskolor. Frågan om vem som ska integreras i vad rymmer en maktdimension. Kanske är det grundskolan som ska integreras i grundsärskolan? Eller betyder anpassad grundskola att det kommer att finnas en grundskola som inte är anpassad till intellektuella funktionsnedsättningar?

1.6 Källor

- Adelsward, V. & Nilholm, C. (1998) Discourse About Children with Mental Disablement: An Analysis of Teacher-Parent Conferences in Special Education Schools. *Language and Education*, 12(2), 81–98.
- Alexandersson, U. (2011) Inclusion in Practice: Sofia's Situations for Interaction. *International Journal of Special Education*, 26(3), 114–123.
- Andersson, A-L. (2020) *Utbildningssituationen för elever med lindrig intellektuell funktionsnedsättning: Lärares och föräldrars perspektiv*. Avhandling Mälardalens högskola.
- Andersson Varga, P. & Widigson, M. (2011) *Inkludering eller särlösning? Utvärdering av särskilda undervisningsgrupper*. Hämtad 17 januari, 2022 från: https://goteborg.se/wps/wcm/connect/516d5ddc-d578-4b80-b615-1902cb419c4c/Inkludering_el_sarlosning_2011.pdf?MOD=AJPERES
- Barow, T. & Östlund, D. (2020) "Stuck in Failure: Comparing Special Education Needs Assessment Policies and Practices in Sweden and Germany." *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 6.1 (2020): 37-46. Web.
- Berhanu, G. (2008) Ethnic Minority Pupils in Swedish Schools: Some Trends in Over-Representation of Minority Pupils in Special Educational Programmes. *International Journal of Special Education*, 23(3), 17–29.
- Berthén, D. (2007) *Förberedelse För Särskildhet: särskolans Pedagogiska Arbete i Ett Verksamhetsteoretiskt Perspektiv*. Avhandling Karlstad Universitet.
- Bunar, N. & Juvonen, P. (2021) "“Not (yet) Ready for the Mainstream’ –newly Arrived Migrant Students in a Separate Educational Program”. *Journal of Education Policy* (2021): 1-23. Web.
- Boström, P. & Broberg, M. (2018) "Protection and Restriction: A Mixed-methods Study of Self-reported Well-being among Youth with Intellectual Disabilities." *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 31.1 (2018a): E164-176. Web
- Boström, P., Åsberg Johnels, J. & Broberg, M. (2018) "Self-reported Psychological Wellbeing in Adolescents: The Role of Intellectual/developmental and Gender." *Journal of Intellectual Disability Research* 62.2 (2018b): 83-93. Web
- Blossing, U. & Widigson, M. (2014) *Kartläggning av stadens utvecklingsorganisationer inom utbildningsområdet, fas 2*. Göteborgs Stad.
- Blomqvist, C. (2012) *Samarbete med förhinder – om samarbete mellan BUP, socialtjänst, skola och familj*. Avhandling Göteborgs universitet.
- Blomqvist S. (2013) *Postural balans, fysisk aktivitet och kapacitet bland unga personer med intellektuellt funktionshinder*. Avhandling Umeå universitet.

- Dolva, A-S. (2009) *Children with Down syndrome in mainstream schools: Conditions influencing participation*. Hämtad 17 januari, 2022 från: [KI Open Archive](https://www.svenskadowndforeningen.se/kunskapsbank/samhallsvetenskaplig-forskning/inkludering-i-norge/)
<https://www.svenskadowndforeningen.se/kunskapsbank/samhallsvetenskaplig-forskning/inkludering-i-norge/>
- Eriksson, G. (2008) Arithmetical Thinking in Children Attending Special Schools for the Intellectually Disabled. *Journal of Mathematical Behavior*, 27(1), 1–10.
- Fernell, E. (2019) "Teamsamverkan är Helt Avgörande För Rätt Diagnos : Lindrig Intellektuell Funktionsnedsättning." *Läkartidningen* 14 (2019): 630-31. Web.
- Frithiof, E. (2012) *Särskolan i ljuset av FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Ingår i: *Bildning för alla! En pedagogisk utmaning* / [ed] Thomas Barow och Daniel Östlund, Kristianstad: Högskolan i Kristianstad, 2012, 135-144. Kapitel i bok, del av antologi (Övrigt vetenskapligt) Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:517256/FULLTEXT01.pdf>
- Gerrbo, I. (2012) *Idén om en skola för alla och specialpedagogisk organisering i praktiken*. Avhandling. Göteborg: Göteborgs Universitet. Hämtad 17 januari, 2022 från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/30583/1/gupea_2077_30583_1.pdf
- Granberg, A. (2018) *Koka sjuda steka. Ett sociokulturellt perspektiv på matlagning i hem- och konsumentkunskap på grundsärskolan*. Avhandling Uppsala universitet.
- Grunewald, K. (2008) *Från idiot till medborgare: de utvecklingsstördas historia*. Stockholm: Gothia
- Göransson, K. & Bengtsson, K. (2021) "‘They Would Be Bullied in Ordinary Schools’—exploring Public Discourses on Inclusionary Schooling." *Disability & Society* (2021): 1-18. Web.
- Göransson, K., Nilholm C. & Karlsson K. (2011) "Inclusive Education in Sweden? A Critical Analysis." *International Journal of Inclusive Education* 15.5 (2011): 541-55. Web.
- Göteborg stad (2020) *Skolenhetsutredningen Delrapport*. Hämtad 17 januari, 2022 från: https://goteborg.se/wps/wcm/connect/e3e4c684-bad4-4e4f-a92a-bff577535609/Delrapport+fr%C3%A5n+skolenhetsutredningen.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=url&CACHEID=ROOTWORKSPACE-e3e4c684-bad4-4e4f-a92a-bff577535609-n0vaP78
- Hanreddy, A., & Östlund, D. (2020) Alternate Curricula as a Barrier to Inclusive Education for Students with Intellectual Disabilities. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 12(3), 235–247.
- Ineland, J. (2015) Logics and Ambivalence -- Professional Dilemmas during Implementation of an Inclusive Education Practice. *Education Inquiry*, 6(1), 53–71.

- Klang, N., Göransson, K., Lindqvist, G., Nilholm, C., Hansson, S., & Bengtsson, K. (2020) Instructional Practices for Pupils with an Intellectual Disability in Mainstream and Special Educational Settings. *International Journal of Disability, Development and Education*, 67(2), 151–166.
- Lygnegård F. (2018) *Participation in and outside school: Self-ratings by Swedish adolescents with and without impairments and long-term health conditions*. Avhandling Högskolan i Jönköping.
- Ljungberg, A. & Larsson, E. (2012) *Processbaserad verksamhetsutveckling. Varför – Vad – Hur?*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfgren-Mårtenson, C. & Ouis, P. (2019) “We Need ‘Culture-Bridges’: Professionals” Experiences of Sex Education for Pupils with Intellectual Disabilities in a Multicultural Society. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 19(1), 54–67.
- Linertová, R., González-Guadarrama, J., Serrano-Aguilar, P., Posada-De-la-Paz, M., Péntek, M., Iskrov, G., & Ballester, M. (2019) Schooling of Children with Rare Diseases and Disability in Europe. *International Journal of Disability, Development and Education*, 66(4), 362–373.
- Lundin, N. (2020) *Tydliga rutiner krävs för medicinska utredningar inför mottagandet i särskolan*. *Läkartidningen*, 2020 (42), p.1326-1327
- Lundqvist, J., Westling Allodi, M. & Siljehag, E. (2019) Values and Needs of Children with and without Special Educational Needs in Early School Years: A Study of Young Children’s Views on What Matters to Them. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(6), 951–967.
- Molin, M., Sorbring, E., & Löfgren-Mårtenson, L. (2015) Teachers’ and Parents’ Views on the Internet and Social Media Usage by Pupils with Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, 19(1), 22–33.
- Nelson, B., Odberg Pettersson, K. & Emmelin, M. (2020) Experiences of Teaching Sexual and Reproductive Health to Students with Intellectual Disabilities. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 20(4), 398–412.
- Nordberg A. (2015) *Speech, Language and Communicative Ability in School-Aged Children with Cerebral Palsy and Speech Impairment*. Avhandling Göteborgs universitet.
- Olsson, I., & Roll-Pettersson, L. (2012) “No No, You Cannot Say that!” Perceptions and Experiences of Parents of Preschool Children with Intellectual Disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*, 27(1), 69–80.
- Olsson, L. M., Bengtsson, S., Granlund, M., Huus, K., Andersson, E. E. & Kåreholt, I. (2020) Social Service Utilisation in Relation to Class Setting -- A Longitudinal Study among Children with Mild Intellectual Disability in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*, 35(4), 544–558.

- Olsson, L. M., Elgmark Andersson, E., Granlund, M. & Huus, K. (2015) Social Service Utilisation Patterns among Children with Mild Intellectual Disability--Differences between Children Integrated into Mainstream Classes and Children in Self-Contained Classes. *European Journal of Special Needs Education*, 30 (2), 220–236.
- Olsson, L. M., Elgmark Andersson E, Granlund, M. & Huus, K. (2017) "Habilitation Service Utilization Patterns Among Children With Mild Intellectual Disability." *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities* 14.3 (2017): 233-39. Web.
- Reichenberg, M. (2015) Literacy, Language and Social Interaction in Special Schools. *Reading Matrix: An International Online Journal*, 15(1), 173–187.
- Rosenqvist, J. (1990) Schools for the Mentally Retarded in a Labour Market Perspective, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 34:3, 215-230, DOI: [10.1080/0031383900340304](https://doi.org/10.1080/0031383900340304)
- Rothstein, B. (2007) *Den effektiva skolan och ledarskapets mystik*. I: Pierre, J. & Jarl, M. (red.) *Skolan som politisk organisation*. Lund: Gleerups.
- Sonnander, K. (2000) "Early Identification of Children with Developmental Disabilities." *Acta Paediatrica* 89.S434 (2000): 17-23. Web.
- Skolinspektionen (2019) *Undervisningen i grundskolan*. Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Kvalitetsgranskning/Skolinspektionen-granskar-kvaliteten/undervisningen-i-grundsarskolan/>
- SOU 1998:66 *Utredningen om Funktionshindrade elever i skolan*. Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/1998/05/sou-199866/>
- SOU 2003.35 *För den jag är- om utbildning och utvecklingsstörning*. Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.regeringen.se/49b71e/contentassets/401d867f15724f369b15cce2c5a5b6ed/sou-200335-for-den-jag-ar---om-utbildning-och-utvecklingsstornig-kapitel-9-till-och-med-bilagor>
- SOU 2004:98 *För oss tillsammans - Om utbildning och utvecklingsstörning*. Slutbetänkande av Carlbeck-kommittén. Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.regeringen.se/49b71d/contentassets/8df02c09457140e6b555b660903cf41e/sou-200498---missiv-t.o.m.-kapitel-9>
- SOU 2020:28 (2020) *En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning*. Betänkandet av Utredningen om en mer likvärdig skola. Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.regeringen.se/498b68/contentassets/fcf0e59defe04870a39239f5bda331f4/en-mer-likvardig-skola--minskad-skolsegregation-och-forbatttrad-resurstilldelning-sou-202028>

Skolverket (2018) *Läroplan för grundsärskolan 2011. Reviderad 2018*: Hämtad 17 januari, 2022 från:

<https://www.skolverket.se/undervisning/grundsarskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundsarskolan/laroplan-for-grundsarskolan>

Skolverket (2019) *Grundsärskolan är till för ditt barn*. Hämtad 17 januari, 2022 från:

<https://www.skolverket.se/download/18.2a23c2b1698641e36912e5/1557217563614/pdf3202.pdf>

Skolverket (2020) *Statistik över elever i grundsärskolan 2019/20* Hämtad 17 januari, 2022 från:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2020-03-26-statistik-over-elever-i-grundsarskolan-2019-20>

Skolinspektionen (2010) *Undervisningen i svenska i grundsärskolan. Rapport 2010:9*. Stockholm: Skolinspektionen. Hämtad 17 januari, 2022 från:

<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/tkg/2010/svenska-grundsarskolan/01-webb-slutrappport-undervisningen-sv-grsar.pdf>

Skolinspektionen 2010:2593 (2011) *Särskolan. Granskning av handläggning och utredning inför beslut om mottagande*. Stockholm: Skolinspektionen. Hämtad 17 januari, 2022 från:

<http://www.skolinspektionen.se/documents/riktadtillsyn/sarskola/sarskola-regeringsrapport.pdf>

Socialdepartementet (2000) *Regeringens proposition 1999/2000:79. Från patient till medborgare*. Hämtad 17 januari, 2022 från:

<https://www.regeringen.se/contentassets/adb03bff122c45f6bcf5a51f01060f52/-fran-patient-till-medborgare---en-nationell-handlingsplan-for-handikappolitiken>

Svenska Uneskorådet (2006) *Salamanca-deklarationen och Salamanca + 10*. Stockholm: Svenska Uneskorådet. Hämtad 17 januari, 2022 från:

<http://www.unesco.se/wp-content/uploads/2013/08/Salamanca-deklarationen1.pdf>

Socialdepartementet (2008) *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Stockholm: Fritzes. Hämtad 17 januari, 2022 från:

<https://www.regeringen.se/4ae1cb/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning.pdf>

Tah, Jude K. (2019) One market, two perspectives, three implications: on the development of the special education market in Sweden, *European Journal of Special Needs Education*, 34:4, 485-498, DOI: [10.1080/08856257.2018.1542228](https://doi.org/10.1080/08856257.2018.1542228)

Tah, Jude K. "Shopping for Schools: Parents of Students with Disabilities in the Education Marketplace in Stockholm." *European Journal of Special Needs Education* 35.4 (2020): 497-512. Web

- Tholén, Susanna Larsson, Lars Hultkrantz, and Mattias Persson. "Economic Evaluation of Supported-Employment Inspired Program for Pupils With Intellectual Disabilities." *Nordic Journal of Working Life Studies* 7.1 (2017): Nordic Journal of Working Life Studies, 2017-03-31, Vol.7 (1). Web.
- Tideman, M. & Szönyi, K. (2011) *Sverige behöver ingen särskola*. I: Dagens Nyheter, 2011-02-03. Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://www.dn.se/debatt/sverige-behover-ingen-sarskola/>
- Vidmark, I. "How Children with Mental Retardation in Swedish Schools Are Prepared for Work in Adult Life." *Work (Reading, Mass.)* 5.3 (1995): 185-90. Web.
- Widigson, M. (2018) *Ledarskap för inkludering - vad gör skickliga lärare som skapar en lärmiljö med hög inkluderingskapacitet?* Hämtad 17 januari, 2022 från: <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/c4a7d171-6d55-4609-8474-e1795376aca9/Ledarskap+f%C3%B6r+inkludering+II.pdf?MOD=AJPERES>
- Widigson, M. (2017) *Ledarskap för inkludering -vad kännetecknar en verksamhet med hög inkluderingskapacitet?* Hämtad 17 januari, 2022 från: https://goteborg.se/wps/wcm/connect/e0d13807-3245-407e-b9a8-f9354afc0580/Ledarskap+f%C3%B6r+inkludering_Mats+Widigson.pdf?MOD=AJPERES
- Åkerblom, E. (2020) The Will to Include -- Education for Becoming a Desirable Citizen. *Pedagogy, Culture and Society*, 28(3), 351–366.
- Östlund, D. (2012) *Deltagandets kontextuella villkor: Fem träningsskoleklassers pedagogiska praktik*. Avhandling Malmö högskola.

Utbildningsförvaltningen

Telefon: 031-365 00 00 (kontaktcenter)

E-post: info@educ.goteborg.se

